

Els socis del Coro Vell traslladen la bandera de l'entitat des dels locals del carrer de Santa Caterina a la nova seu del Passeig (26-12-1935)
(fons CECI)

UNA SOCIETAT IGUALADINA POPULAR: EL CENTRE CORAL APOL·LO (CORO VELL) (1862-1936)

ANTONI DALMAU I RIBALTA

El Centre Coral Apol·lo, conegut popularment pel *Coro Vell*, va ser una societat igualadina dedicada al cant, al ball, a la instrucció i a l'oci popular que va tenir, no sols un grau d'arrelament certament apreciable a la ciutat, sinó una continuïtat realment important.

Tanmateix, aquesta societat, que no ha merescut fins ara cap referència bibliogràfica una mica extensa, presenta en els seus orígens un element sorprenentment incert, al qual sembla difícil ara com ara de poder donar resposta. Sempre s'ha dit que va néixer l'any 1862, en plena eclosió del moviment «euterpense» i dotze anys després de la creació, per part de Josep Anselm Clavé, de La Fraternidad, l'agrupació que sol ser considerada com la primera formació coral catalana i espanyola (1850).¹ Considerant que va arribar fins al 1936, el Centre hauria tingut, doncs, una trajectòria de setanta-quatre anys.

1. El 1857, Clavé canviaria el nom de La Fraternidad pel menys compromès de Societat Coral Euterpe. L'estendard d'aquest darrer cor, confeccionat el 1861 i avui al Museu d'Història de Catalunya, testimonia el canvi de nom però en conserva i en reivindica l'antiguitat, més que més quan pot llegir-s'hi: «*Euterpe. Primera sociedad coral creada en España*». Aquesta llegenda, que s'hi va posar el 1864 per modificar la primera, pretenia deixar assentada l'afirmació enfront de l'encesa polèmica sostinguda entre Clavé i els germans Pere i Joan Tolosa, que pretenien haver estat els primers d'instaurar el gènere coral amb el seu Orfeón Barcelonés (1853).

Però la dada sorprenent prové de l'entitat mateixa. Quan l'any 1935 va celebrar un conjunt d'actes arran del seu trasllat a la nova seu del Passeig, els mateixos responsables del Centre van afirmar que havia estat creat l'any 1829, de manera que, si això fos exacte i cert, hauria acabat tenint una existència molt més llarga: 107 anys. Llegim, per exemple, allò que un tal S. V. va publicar al *Diari d'Igualada* donant per segura aquesta antiguitat:

«*Quan la davallada de la dansa popular del típic ball pla, per la invasió del ball i música forastera (de la mateixa manera com hem vist que la música de jazz i els balls estrangers han bandejat els rigodons i llancers de les sales i envelats), un grup de dotze o catorze joves de cases benestants es reunien a una casa del carrer de l'Alba (Pins) per a conrear la seva principal afició, que era el cant, a l'ensens que planejaven festes i altres esplais de bon humor.*

»*Poc després s'hi ajuntaren altres companys seus, i sense tardar gaire es constituí una societat d'esbarjo intitulada Centre Coral Apol·lo, amb el nom del déu mitològic de la música i la medicina.*

»*Periòdicament, en festes i diades assenyalades, organitzaven balls, dits rodons, que aleshores eren d'importació moderna. Així seguien algun temps; mes, generalitzant-se aquella classe de balls nous, bo i allargant-se les llistes de socis, progressaren*

Socis dels inicis del Coro Vell (any desconegut) (ACAN-AFMI, 349hi)

*paulatinament, fins imposar-se en el gust i en les costums igualadines».*²

Una antiguitat tan gran hauria tingut una altra conseqüència autènticament rellevant: segons aquesta versió, l'Apol·lo hauria estat, amb una antelació extraordinària, la primera societat coral de tot Espanya. Així ho veia, sense més escarafalls, el mateix autor que citem:

2. S. V., «El Coro Vell porta 106 anys d'existència», a *Diari d'Igualada*, 13-12-1935 i 14-12-1935. Igualment, vegeu *Centre Coral Apol·lo. Programa dels solemnisssims actes que es celebraran amb motiu del trasllat del seu estatge social, els dies 25-26 de desembre, Igualada: 1935* (ACAN i Biblioteca Central d'Igualada).

«[...] Amb tot el transcrit, ens situem per allà els vols de l'any 1850, època del gran músic i poeta Anselm Clavé, qui trobà a Igualada una organització apta i preparada per a seguir les seves ensenyances i secundar la seva obra. Per això la societat s'adherí a l'Associació de Chors de Catalunya, que el mateix Clavé fundà».

El problema és que, més enllà d'aquesta doble referència —articles al *Diari d'Igualada* i al programa de 1935— que acabem de donar, enlloc conegut no es troba cap altra menció a una antiguitat tan sorprenent... I les referències que es fan a aquest pretès origen no aporten cap mena de concreció. A manca, doncs, d'alguna font més fidedigna, tot fa concloure que, en realitat, el

Centre Coral va néixer l'any 1862, moment del qual sí que ja tenim plenes certeses.³

Sigui com vulgui, el Coro Vell va ser sempre una societat recreativa modesta i integrada pels obrers de les fàbriques igualadines. Sempre segons els mateixos responsables de l'entitat, «*quan la davallada de la dansa popular, un grup de deu o dotze joves constituïren el Centre Coral Apol·lo per a conrear el cant i, ensem, organitzar festes d'esbarjo*».⁴ A poc a poc, va anar creixent en nombre de socis. Segons Joan Serra i Constansó, l'Apol·lo —i també, més endavant, l'Orfeo— es van nodrir preferentment dels treballadors de les fàbriques de Cal Dianta o de Cal Mostatxet.⁵ Per a ell, en aquells anys, «*L'únic element que quedava sa i ple de generosos entusiasmes era l'obrer. [...] Però la classe treballadora no tenia prou força per aixecar a una vila decaiguda, víctima d'una constant mala sort i d'unes classes directores abúliques i retardatàries*».⁶

Diguem també que, al llarg de la seva trajectòria, l'entitat va mantenir sempre, oficialment, el nom d'Apol·lo, però que la resta de paraules que la definien van anar canviant: Centre Coral, Centre Instructiu i Recreatiu, Societat Coral, etc.

SEUS SOCIALS I DIRIGENTS

Al llarg de la seva prolongada història, ens consten les següents seus socials de l'Apol·lo:

- al carrer de l'Alba, on la societat disposava d'un teatre i on celebrava «*bailes y conciertos coreados*»;⁷

- al carrer d'Antoni Franch (baixada de l'Aragall), on hi havia també un teatre i es podien celebrar balls i festes familiars;

- al carrer de Santa Caterina, núm. 19, fins al 1890;

- al carrer de Santa Caterina, núm. 23, a partir del 29 de setembre de 1894. Amb tal motiu, s'hi celebra «*un gran Bayle*» que comença a 2/4 d'11 de la nit;⁸

- al mateix carrer, però a l'aleshores núm. 35, avui núm. 29 (1894-1935). Aquesta seu, que també era la del Chor La Estrella, tenia un teatre amb capacitat per a unes 150 persones, pati i jardins. El Coro Vell també va compartir-lo amb l'agrupació coral La Llàntia durant una dotzena d'anys (1907-1919);⁹

7. Vegeu *El Eco de Igualada*, 5-4-1863.

8. ACAN-AMI, llig. 1894, núm. 8, Vigilancia y Orden Público. Aquesta casa va ser la seu d'altres entitats, com per exemple del Grop Excursionista Igualadí (1916) que presidia Jaume Fàbregas i Giralt.

9. «*Al Coro Vell, s'hi entrava per un passatge situat als baixos de l'immoble, que feia cap a un pati interior i allí hi havia el Centre; a la planta baixa es trobava el cafè i al primer pis la concorreguda sala de ball*» (Josep Riba i Gabarró, *Agrupació Coral La Llàntia. Tres segles de cant*, XIX, XX, XXI, Igualada: La Llàntia, 2006, p. 440). Existeixen dues fotografies d'aquest local del Coro Vell, publicades en els programes de la Festa Major de 1927 (pati interior) i 1929 (façana).

L'amo del cafè era Josep Gassó i Jubert, *el Pep de can Refilat* (1868-1924), l'home que seria el primer llibreter de la nissaga de cal Gassó i que va començar el negoci al passatge de Margenat.

En algun moment que no podem precisar, ens consta que van ser conserges del Coro Vell l'ex guàrdia civil Santiago Marcos i la seva esposa María Rodríguez (vegeu Fernando Mir i Verdiell, *Vida y vivencias de un sindicalista federal*, Igualada, 2002, p. 42).

3. *La Colmena de Igualada* (núm. 112, 18-6-1882) afirma que va néixer el 1861.

4. *Centre Coral Apol·lo. Programa dels solemnisssims actes...*, cit., 1935.

5. Cal Dianta es trobava al núm. 11 del carrer de Sant Agustí. Era una fàbrica de cotó propietat d'un dels presidents del Coro Vell, Bonaventura Martí i Samsot, que vivia a la mateixa casa per la banda de la Rambla Sant Ferran. No hem sabut aclarir encara on era Cal Mostatxet...

6. Joan Serra i Constansó, *Mig segle de vida igualadina*, Barcelona: R. Tobella, 1924, p. 39. Sembla que la societat coral Orfeo, que es va estrenar amb un «ball corejat» a la Casa-Teatre el dia de la Pasqua de Pentecostès de 1863 (24-5-1863), va néixer concretament d'un grup de teixidors de Cal Dianta.

Músics del Coro Vell a la plaça de l'Àngel, als anys vint (ACAN, Fons L'Abans-Dolors Abad i Ferrer)

- i, finalment, al passeig Verdaguer, 46 (del 25-12-1935 al 9-7-1936), on va obrir-se simultàniament el popular Cafè Orient, propietat de Macià Jorba i Martorell —i després de Marcel·lí Jorba i Robert—, que va tancar les seves portes el gener de 1998. Al primer pis hi havia la sala de ball i al soterrani una sala de billar.¹⁰

Pel que fa als dirigents del Coro Vell, a manca de documentació suficient, no resulta gens fàcil de seguir-ne el rastre. Tanmateix, i agrupant múltiples dades disperses, hem pogut identificar fins ara els noms següents:

10. Els primers cafeters del Coro Vell i el Cafè Orient, el 1935, van ser Salvador Palà i Casanovas (1898-1982) i Engràcia Robert i Seuba (1897-1983). Vegeu Jaume Ferrer i Piñol, *Arrels igualadines*, vol. II, Barcelona: Totgest, 1992, p. 143-144.

- el 1862-1863 n'era president (director) Bonaventura Martí i Samsot.¹¹ Dirigia el cor de l'entitat Antoni Vallès. Ens consten també com a noms de directors Joan Pont i Cos i, com hem dit, el mateix Bonaventura Martí.¹² Secretari: Antoni

11. Ens hi hem referit abans. Bonaventura Martí i Samsot, àlies *Dianta* (Igualada, 22-6-1828 – 19-3-1901) era un fabricant cotoner, tenia quatre telers jacquard a vapor i la seva producció se centrava en tovalloles, conjunts de taula, vànoves i cotins. També fabricava teixits de lli i de canem. Pertanyia a la colla del setmanari *El Eco de Igualada*. Casat amb Antònia Casanovas i Romaní (la Pobla de Claramunt, 1928), van ser pares de Josep, Bonaventura i Beneta. Domicili: Sant Ferran, 12, 1r.

12. Sobre el mestre de capella i organista Joan Pont i Cos (Cervera, 1813 – Igualada, 1885) i les seves relacions amb la Societat Coral Apol·lo i l'orquestra Terpsicore, vegeu Miquel Solà i Dalmau, «El fabulós mestre Pont», a *Vida...*, 25-4-1974, p. 13 (sèrie «Apunts per a una història») i Josep M. Gregori i Cifré i Anna Romeu i Solà, *Inventari dels fons musicals de Catalunya. Volum 9: Fons de la basílica de Santa Maria d'Igualada de l'Arxiu Comarcal de l'Anoia*, Universitat Autònoma de Barcelona, 2016, p. LXXI-LXXVI.

Madalla. Un dels fundadors de la societat va ser Eduard Vidal, segons paraules d'ell mateix a *El Eco de Igualada*, de 12-7-1863;

- el 1879 n'era president Joan Serra i secretari Salvador Santacana;

- el 1877, el president era Joan Valls i Bertran; el secretari, Joan Vidal i Sabaté;¹³

- el 1882, vicepresident: Pere Marbà i Cullet;¹⁴

- el 1882-1884, caixer de la junta: Bartomeu Gabarró, àlies *el Garseta*;

- el 1894, president: Ramon Serra;

- el 1898, president: Isidro Muntaner;

- cap al 1900, president: Miquel Fàbregas; comptador, Esteve Ollé i Pons;

- el 1902 (junta interina), president, Emili Guitart i Rai; vicepresident, Ramon Vilanova i Timoneda; secretari, Josep Mascaró i Padrós; vocals, Llorenç Bernadas i Puiggròs i Josep Pujol i Altimira.

- el 22-9-1902, president, Ramon Santacana i Prat; vicepresident, Josep Bisbal i Vidal; secretari, Joan Pomés i Aixelà; tresorer, Anton Orpí i Pascual; comptador, Joan Gabarró i Torres; vocals, Francisco Borràs i Ferrer i Josep Figueras i Cuadras;¹⁵

- el 1904, president, Isidre Muntané i Seuba; secretari, Jacint Comas i Vidal; tresorer, Josep Gassó; i comptador, Josep Pujol.

13. Un exemplar dels estatuts del Centre aprovats aquest 1877 es troba a l'ACAN-AMI. Segons l'article primer, l'objecte de la societat és «*la instalación de un centro, donde se reúnan una parte de obreros al objeto de ejercitarse en las distracciones propias de una sociedad culta. Para alcanzarlo procuraráse armonizarlo de suerte que el gozo vaya acompañado también de la instrucción para atender á las necesidades morales y sociales de los socios y ser ese centro un puro elemento de civilización*».

14. Pere Marbà va deixar molts records de les seves estades al Coro Vell. Vegeu en aquest sentit Antoni Dalmau i Ribalta, «Una vida per la causa: Pere Marbà i Cullet (1860-1938?)», a *Revista d'Igualada*, núm. 31, abril 2009, p. 6-21, i Ton Lloret i Ortíz, «Poble Pitaràs [sic]: vivències d'un obrer igualadí del segle XIX», a *Miscellanea Aqualatensis*, 12, CECI: Igualada, 2006, p. 389-408.

15. Notificació al govern civil: Arxiu del Govern Civil de Barcelona, Associacions, 3672.

- el 1906-1908, secretari: Bonaventura Comas i Vidal; recaptador: Pere Enrich i Figueras;

- el 1909, secretari: Antoni Bisbal i Vidal;

- el 1910, president: Ramon Llucià i Badia;

- el 1915, Joan Panadès i Solà;¹⁶

- el 1926, president: Ramon Arazana i Pueyo;¹⁷

- el 1929, president: Salvador Costas;

- el 1930, director del cor: Joaquim Mir;

- el 1931, president: Josep Masana;

- en una època que no podem precisar, Joan Solà i Marsans va ser director del cor.

EL MOVIMENT CLAVERIÀ

Quan va sorgir la figura de Josep Anselm Clavé i va néixer amb una gran força el moviment euterpense que ell va promoure, la societat recreativa igualadina es va adherir a l'Associació de Chors de Catalunya. Així, doncs, va prendre part en diferents concerts i festivals a Barcelona, on va guanyar algun premi. I els dies 25 i 26 de gener de 1863, convidat precisament pels cantaires del Centre Coral Apol·lo, el mestre Clavé va visitar Igualada, enmig d'un gran entusiasme popular. El contacte amb el gran director s'havia produït pocs mesos abans, arran de la participació del cor de l'Apol·lo en el Tercer Festival Euterpense que havia tingut lloc el 28 de setembre de 1862 als Camps Elisis de Barcelona: hi van prendre part trenta grups corals i, gràcies a la interpretació de les composicions del mateix Clavé *La queixa d'amor* i *Lo somni d'una verge*, els cantaires igualadins hi havien guanyat el setè premi, consistent en una escrivania d'argent i una llaçada, ofrenades pel governador civil de Barcelona, Ignacio Llasera Esteve.¹⁸

16. El 28-9-1915 va representar la societat en la comissió que va crear-se a la ciutat per combatre la pobresa i la mendicitat.

17. Lleida, 1899 - ? Jornaler. Solter. Domicili: Pl. de l'Enxub (padró municipal de 1925) (segons el programa de la Festa Major de 1926, erròniament, Arasans).

18. Vegeu *El Eco de Igualada*, 25-1-1863 i 1-2-1863.

La visita de Clavé, com hem dit, va ser un autèntic esdeveniment. Entre altres fites remarcables va propiciar la redacció d'un poema d'homenatge que evocava el III Festival Euterpense i acabava amb aquestes quartetes:

*Fa cinch mesos nos dares una cita;
Cantors obscurs com mestre te obeïrem.
Marchàrem sens renom; de la visita
Ab fama y galardó contens partírem.*

*Aixís salut ¡Clavé! ben vingut sias
A la perla del Noya, a Igualada!
La que en canbi dels llors que nos cullias
Te proba'l seu apreci esta jornada.*

També la redacció de *L'Eco de Igualada* va dedicar uns sentits versos a Clavé i, finalment, la mateixa societat coral Apol·lo li va dedicar un himne que tenia com a tornada: «Vingué, Clavé, / Companys, a nostra patria! / Vingué, Clavé, / Donem-li parabé!». ¹⁹

Diguem també que l'estendard del Centre va ser un obsequi costejat pels responsables del Casino d'Igualada (altrament conegut, popularment, com a *Casino del Recreo* o *Casino dels Senyors*, situat a la Rambla Sant Isidre, núm. 1), amb els quals mantenia bones relacions. La roba de l'estendard es conserva encara avui al Museu de la Pell i Comarcal de l'Anoia. ²⁰

ACTIVITATS I INCIDÈNCIES

Mentrestant, la societat no s'havia pogut sostreure als naturals incidents de recorregut. Així,

19. Aquests tres treballs poètics es troben reunits a l'opuscle *L'Abella d'Or a Igualada*. Any 1927, Barcelona: Impremta Altés, 1927.

20. És totalment de color blau i presenta la llegenda següent: en una cara, «*El Casino del Recreo la dedica*» i en l'altra «*á la Sociedad Coral de Apolo de Igualada*».

i segons la versió de la mateixa entitat, «*l'any 1861 en el Centre Coral Apol·lo, per discrepàncies, s'hi produí l'escissió d'un nucli de socis, que anaren a figurar a la primera llista de socis de quan es fundà l'Ateneu Igualadí. D'aquí prové el sobrenom de Coro Vell, per a distingir-lo dels altres*». ²¹

Seguim, doncs, per les referències que hem anat localitzant de l'activitat de la societat coral. La primera, com hem dit fa un moment, és el premi de 1862 en el certamen artístic celebrat als Camps Elisis de Barcelona amb «*una escribanía de plata, cuyo lauro ostentaban al extremo del estandarte*». ²²

Un any més tard, el 30 d'abril de 1863, l'esmentat «director» de la Sociedad Coral de Apolo, Bonaventura Martí i Samsot, adreça una instància a l'Ajuntament en la qual recorda la condició obrera dels seus socis i les dificultats que tenen per sostenir econòmicament el Centre, de manera que sol·licita que la corporació els ajudi pagant-los el cost del lloguer del local que ocupen, que puja a 60 reals mensuals. ²³ Ben aviat, en el Ple municipal celebrat el 3-5-1863 sota la presidència de l'alcalde Anton Subirana i Santasusanna, es va acusar recepció d'aquest escrit i «*tratóse enseguida de verse como estaban los cuarteles para ver si allí pudieran tener lugar sus reuniones*». Ignorem quin desenllaç definitiu va tenir la petició de la societat. ²⁴

Simultàniament, el cor anava tenint presència a la premsa local per raó de les seves actuacions: al Casino del Recreo, l'1 de gener de 1863 —on van cantar rigodons, *Los néts dels Almogàvers* i la

21. Coral Apol·lo. Programa dels solemnisssims actes..., cit. Observem que aquest programa insisteix a parlar d'una data anterior a 1862.

22. *La Colmena de Igualada*, 112, 18-6-1882. Aquest setmanari felicita el cor «*que tanta fama y renombre adquirió, tanto por la sensatez de su comportamiento, cuanto por su constante afición al estudio*». I recordem que afirma que va ser fundat el 1861.

23. ACAN-AMI, 1863, lligall H, 4.

24. ACAN-AMI, actes municipals de 1863 (r. 1157). Regidors assistents: Francisco Vives, Bartomeu Galceran, Salvador Deop, Salvador Font, Pere Bosch, Francisco Riba, Josep Serra, Pau Icart, Anton Casas i Suriol; secretari, Timoteu Coll.

Seguici de les caramelles del Coro Vell. 1916, al carrer del Teatre (ACAN-AFMI, 156)

jota coreada las Galas del Cinca—; en diversos llocs arran de la visita de Clavé, del gener de 1863; a la «casa Teatro» el 22 de febrer d'aquell any, etc.²⁵ Un concert especial va ser el que va tenir lloc el 10 de maig de 1863, quan la ciutat vivia il·lusionada «la fausta noticia de haber aprobado las Cortes la construcción de la vía férrea desde esta á San Sadurní», projecte que, com és prou sabut, no es

25. En aquest darrer concert, les peces interpretades van ser les següents: a la primera part, simfonia *La Fausta*; himne en obsequi al Sr. Clavé; ària de l'òpera *Nabucodonosor*; *Les Flors de Maig*; simfonia de la «Prova d'una Òpera Seria»; i vals jota *Las galas del Cinca*; a la segona part, simfonia del *Nabuco*; *Lo Somni de una Verge*; cabatina de l'òpera *Hernani*; polca corejada *Ester*; simfonia de l'òpera *Il Sognámbulo*; i el rigodon bèl·lic català *Los néts dels Almogàvers*.

va dur finalment a terme. En una actuació d'aquell dia, la «Sociedad Coral de Apolo» va interpretar un himne titulat «El ferro-carril», amb lletra de Pere Bosch i Soldevila i música de Joan Pont i Cos, que va preveure en la instrumentació «la feliz idea de introducir todos los accesorios peculiares del ferro-carril, como el toque de las campanadas llamando á subir los viajeros en los vagones, el trote de éstos sobre los rails, el silvido de la locomotora y el escape del vapor...».²⁶

El 25 d'octubre de 1863, una carta d'un subscriptor del periòdic *El Eco de Igualada* donava compte del que podria considerar-se una mostra de rivalitat entre la Societat Coral d'Apol·lo i el Cor

26. *El Eco de Igualada*, 17-5-1863.

Grup de caramellaires del Coro Vell, a l'abril de 1923 (ACAN-AFMI, 4902)

Orfeo, l'altre cor de la ciutat.²⁷ Segons la carta, quan l'Apol·lo anunciava un concert, l'Orfeo organitzava tot seguit algun ball gratuït a la mateixa hora, cosa que havia començat a ser sospitosa. En els números següents del setmanari van publicar-se rèpliques i contrarèpliques al voltant d'aquest assumpte.

El maig de 1864, el mateix president de la societat va demanar de nou ajuda de l'Ajuntament per sufragar les despeses de viatge per anar al festival claveria que tindria lloc del 4 al 6 de juny als Camps Elisis. La petició no va ser atesa. Així, doncs, l'entitat va promoure una subscripció popular. Finalment, van participar-hi, però no hi van recollir cap premi.²⁸

27. En realitat, aquell mateix any havia nascut a la vila un tercer cor, el de l'Alba, menys rellevant que els dos que esmentem.

Al llarg d'aquells anys, l'Apol·lo va mantenir un notable dinamisme a desgrat de les seves dificultats per subsistir. Una activitat un xic especial de les acaballes de 1865 ens permet de continuar coneixent el repertori que utilitzava en les seves cantades. Resulta que un igualadí, Celdoni Ribas, es disposava a tornar a l'illa de Cuba i els membres de la societat coral van voler-lo acomiadar «... con una serenata en la que se cantaron diferentes piezas alternadas de otras tantas de música siendo unas y otras desempeñadas con muy buena afinación y ajuste mereciendo especial mención el rigodón bélico catalán “Los Néts dels Almogavers”». Obsequiats per Celdoni Ribas amb una bona gratificació i amb un esplèndid refresc

28. *El Eco de Igualada*, 8-5-1864, 29-5-1864, 5-6-1864 i 12-6-1864.

al saló de casa seva, «*Réstanos decir que á petición de algún aficionado se cantó en el propio salón la Hermosísima barcarola á voces solas, Los Pescadores y las habaneras La Tula y la Guajira desempeñadas todas admirablemente*».²⁹

Entre els diversos concerts que poden referir-se del seu cor, destaca la participació, el 25 de setembre de 1872, en un nou festival de música a Barcelona, organitzat per intentar ressuscitar els Festivals d'Euterpe que s'havien celebrat anys enrere. Aquest va ser l'últim que va dirigir Josep Anselm Clavé.³⁰

No gaires anys més tard, la societat mostrava públicament la dificultat que tenia per poder cobrar les mensualitats dels seus socis, fins a l'extrem d'arribar a publicar a la premsa els noms dels incomplidors. Així, a *El Eco del Noya* del 7 de setembre de 1879 es diu que són els següents: «*Magín Graells, zapatero.- Ramon Torra, panadero.- Juan Vidal, curtidor.- Carlos Vidal, cerrajero.- Antonio Calafell, zapatero.- José Gibert, id.*»...

L'entitat es vinculava, com és natural, als actes principals que tenien lloc a la ciutat. Per exemple, a la Festa Cívica que cada any se celebrava en memòria dels igualadins que havien mort en defensa de la ciutat arran de l'entrada dels carlins els dies 17 i 18 de juliol de 1873. Així, per exemple, en la celebració de 1882, la societat coral va dedicar a la seva memòria un cant titulat *La Creu del Jurament*, la lletra del qual deia així:³¹

¡Fou un jorn malhaurat!: la discordia
Que de plors s'alimenta y de sanch,
Exprimint en los cors sa matzina
En partit dividí los germans;
Abrassats ab la causa dels lliures
Sucumbiren lluytant per la llar;
Si, valents, per la patria moríreu,
Per la gloria sereu immortals.

Sens apoyo deixáreu als pares,
Sense arrim las esposas lleysals;
Vostres fills com los lluchs de l'alsina
Que corseca ferestech lo llamp:
Tal se troban pel mar los navilis
Quan, joguina de la tempestat,
Ni una estrella s'ovira que'ls guie,
Ni que'ls cridi, de un port, amich far.

Al entorn de eixa creu que de un mártir
Simbolisa l'abrá sacrosant,
Testimonis las viudas y 'ls orfans
Dels qui foren los nostres companys,
Jurem tots: ¡extermini à la guerra!
Y cullint d'olivera brancall
Fabriquemne coronas que sian
Premi digne als soldats de la pau.

L'any 1882, la societat va obrir-se a una activitat inèdita: un anunci publicat a la premsa local feia saber l'acord de la junta d'efectuar classes nocturnes de primera ensenyança. Ignorem l'èxit i la continuïtat que van tenir.³²

D'altra banda, el 1893, i quan era alcalde de la ciutat el metge godonista Gabriel Ferran i Caballé, conegut per alguns com *el Vanitós*, aquest va denegar al Coro Vell el permís per cantar el dia de Sant Jaume després de l'acostumada excursió matinal que explicarem més endavant. Tot era perquè la societat s'havia negat a cantar davant de casa seva...³³

El 20 de març de 1898, la Societat Apol·lo, representada pel seu president Isidro Muntaner, va formar part de l'ampla comissió que va organitzar un gran festival al local del Tívoli a benefici dels soldats igualadins que havien tornat o tornaven d'ultramar (Cuba i Filipines) malalts o ferits.

El 9 de desembre de 1902, en un moment de refundació de l'entitat, el Centre Coral Apol·lo va

29. *El Eco de Igualada*, 3-12-1865.

30. J. Riba, *Agrupació Coral La Llàntia...*, cit., p. 28-31.

31. *La Colmena de Igualada*, 118, 30-7-1882.

32. *El Porvenir de Igualada*, 19-11-1882.

33. *El Igualadino*, òrgan del Cercle de la Unió Republicana, 23-7-1893.

Pati del carrer de Santa Caterina (programa de la Festa Major de 1927)

presentar uns nous estatuts al govern civil, a fi que fossin degudament inscrits. Signaven l'acta, com a president, Ramon Santacana i, com a secretari, Josep Pomés. S'hi feia constar que l'entitat concentrava les seves activitats en dues seccions: una d'instructiva, en la qual es donarien classes de lectura i escriptura, i una altra de recreativa, amb el ball i la secció de cant coral. En aquella època, el pressupost de l'entitat rondava al voltant de 600 pessetes.³⁴

El 27 de desembre de 1906, va produir-se una explosió de gas a la sala de juntes de l'entitat que va produir ferides a tres persones i que va fer caure un envà i part del sostre.³⁵

Cal dir també que a l'Arxiu Comarcal de l'Anoia es conserven sis Llibres de Socis del Coro Vell, que cobreixen de manera incompleta el període 1900-1918. De la consulta d'aquests llibres es desprenen informacions varies prou interessants, com ara aquestes: sembla que cap al 1900 el dret d'accés a la societat era d'una pesseta; que els socis eren tots del sexe masculí, sense excepció; que els obrers esquiroles eren donats de baixa de forma automàtica; que el 1900 tenia només una trentena llarga de socis; que, per contra, en els anys 1902-1903 va experimentar un gran creixement i va superar els 260 socis; el anys següents va mantenir

aquesta tònica, de manera que, per exemple, el 1909 eren 228, i així va prosseguir almenys fins al 1918...

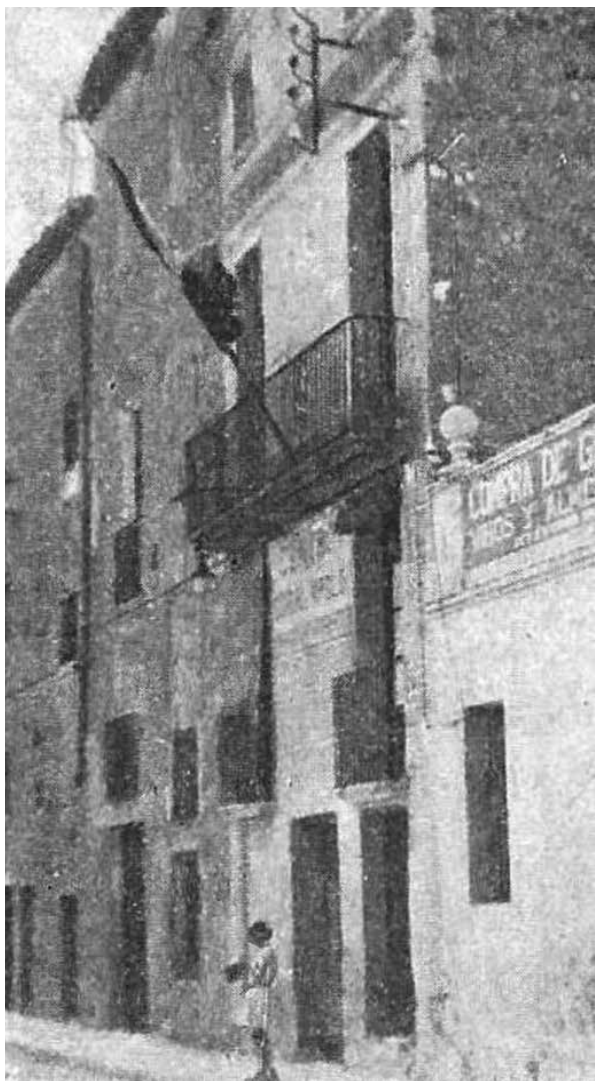
Segons l'anarquista igualadí Joan Ferrer i Farriol, que va sovintejar l'entitat a la primera meitat de la dècada de l'any deu sense arribar a fer-se'n soci, era «una sociedad dedicada a jugar al tute, a tomar café y a bailar el chotis [...] Lo único algo noble que tenían era una modesta coral». També afegia que els socis del Coro Vell «eran albañiles, carreteros, curtidores, mozos sanguíneos, que se excitaban bebiendo, que deseaban mostrar su potencia física».³⁶ És ben cert que sempre va ser un lloc de trobada de la gent d'idees republicanes i llibertàries i, més concretament, dels membres de les Societats Obreres de la ciutat. A partir de l'agost de 1910 va acollir temporalment la redacció i l'administració del periòdic anarquista local *El Obrero Moderno*, que havia hagut de deixar el local llogat que tenia al núm. 17 del carrer de l'Amnistia. També sabem que, almenys entre el 1914 i el 1919, s'hi reunien els anarquistes del grup Joves Lliures. És així, doncs, que Joan Ferrer no va poder estar-se de completar el seu record pintoresc amb aquestes paraules: «Y así, al darse cuenta de las peleas que llevábamos nosotros contra los esquiroles, se nos acercaron para poder ir a porrazo limpio también. Algunos sobre todo cuando no tenían dinero para jugárselo al tute».³⁷

34. Notificació al govern civil: Arxiu del Govern Civil de Barcelona, Associacions, 3672.

35. *El Igualadino*, 30-12-1906.

36. Baltasar Porcel, *La revuelta permanente*, p. 37-38. Publiquem en un annex una altra referència de Ferrer sobre la vida del Coro Vell i la presència dels anarquistes a l'entitat.

37. En un altre indret, concretament a *Solidaridad Obrera*, 660, París, 14-11-1957, Ferrer ja havia explicat també que, en temps de prohibició sindical, «se cotizaba en el Centro Republicano de la ciudad y en el local recreativo conocido por Coro Vell. Entre chotis y mazurca, en el intermedio de habanera a rigodón y de lanceros a vals, se efectuaban recaudaciones con marca P, que quería decir pagado al ser estampillada en la casilla semanal de la libreta (el carnet vino años más tarde). La guardia civil no se entrometía en esos lugares de Terpsicore y la policía, por demasiado conocida, no servía para represiones contra delegados...».

Locals del Coro Vell al carrer Santa Caterina (programa de la Festa Major de 1929)

No tot era tan simple, tanmateix, com ho explica Ferrer. Per la pròpia entitat, posseïm altres informacions d'una activitat coral i recreativa de tot un altre signe: «Contribuí, amb premis, en els concursos literaris locals. Col·laborà en el desaparegut Ball dels Innocents. Organitzà i col·laborà en Estudiantines, per a recaptar cabals a profit del nostre Hospital, o pels damnificats forans i d'altres regions germanes, víctimes de cataclismes o de mals temporals. Ha pres part en un bon nombre d'ac-

tes benèfics, i molts anys ha organitzat les típiques Caramelles».³⁸

A aquestes activitats caldria afegir encara les representacions teatrals. Així, per exemple, a mitjan anys vint, diversos membres de l'anarquista Ateneu Porvenir, encapçalats pel director de la secció teatral Francesc Rodon i Porta i la seva companya, Julita Massó i Montagut —excel·lent actriu—, van resoldre traslladar la seva activitat al Coro Vell, on van tenir sempre molt d'èxit i de públic.³⁹

No cal dir que, seguint els costums de l'època, quan arribaven festes tan significades com el Carnaval o la Festa Major, la societat organitzava els seus propis balls i concerts amb orquestra, així com altres festes que s'incorporaven al programa general de les entitats igualadines. El teatre també hi ocupava el seu lloc i el mateixos membres de l'Apol·lo explicaven que «haviem vist actuar en un dels diumenges de Quaresma de l'any 1896, com a protagonista d'una obra que es representava en el teatre del Coro Vell l'eximi pintor igualadí en Gaspar Camps». D'altra banda, també sabem per ells mateixos d'una tradició certament més curiosa i original:

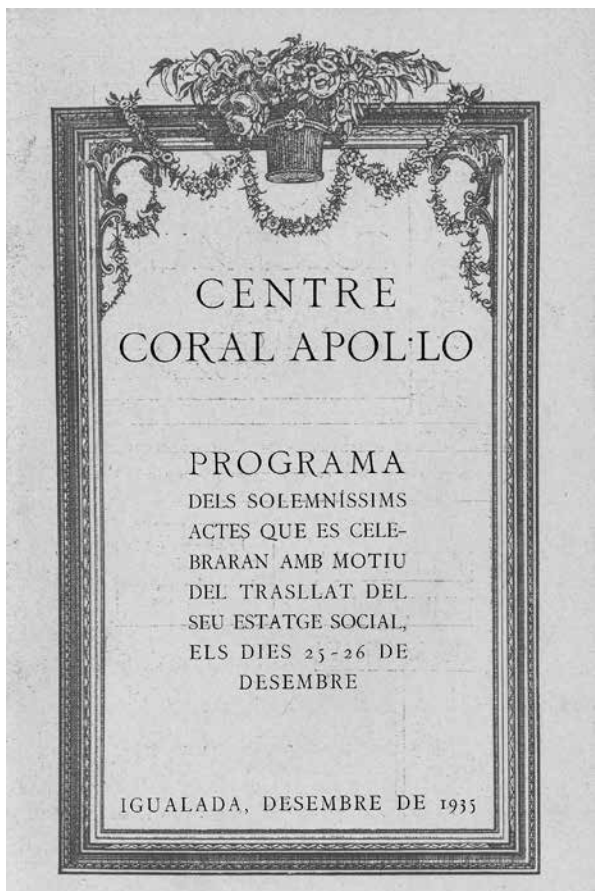
«Va durar un seguit d'anys que per la diada de Sant Jaume entre llurs socis organitzava una fontada, i abans de migdia entraven a la ciutat precedits d'una orquestra i de la banda de gastadors, que portaven sobre les espatlles uns descomunals atuells de cuina i altres eines, seguits de dues fileres d'homes amb barretina i canyes verdes, i enmig de les dues fileres, la típica cantinera, presidint la manifestació la bandera de la societat».⁴⁰

La celebració de Sant Jaume, patró d'Espanya, va ser sempre una gran diada per a la gent del Coro Vell —com per als altres cors d'Igualada. D'altra banda, les festes que s'han descrit es completaven habitualment amb una

38. A l'ACAN-AFMI hi ha dues esplèndides fotografies del Coro Vell vinculades amb les Caramelles de l'entitat. Les reproduïm en aquest article.

39. F. Mir, *Vida y vivencias...*, cit., p. 11.

40. Coral Apol·lo. *Programa dels solemnisssims actes...*, cit.

cantada davant la presó que va fer-se al llarg de molts anys, sovint amb acompanyament de banda o d'orquestra.⁴¹ Una referència periodística ens ofereix més detalls d'aquesta tradició en una data ben tardana, l'any 1930:

«Aquest vespre eixirà el Chor Apol·lo a cantar a casa d'alguns socis que porten el nom de Jaume.

«Demà, el mateix chor, a les 10 del matí, des del Cafè la Palma, eixirà format, ostentant els trofeus tradicionals de forquilles, culleres, graelles, etc. i lluint la típica barretina.

«Entrarà pel carrer de Sant Agustí i a la plaça de la Creu hi farà algunes cantades.

41. Per al 1905, per exemple, vegeu *Nova Llevor*, 29-7-1905.

»Després pels carrers Argent i Santa Maria s'en-caminaran a la Presó, on també cantaran.

*»Passant després per les Rambles, faran cap al seu local del carrer de Santa Catarina».*⁴²

D'altra banda, el calendari de l'any anava farcint d'actes culturals i festius la vida de l'entitat. Així, trobem un programa del 15 d'agost de 1929 en el qual s'anuncia la visita de l'agrupació coral Sempre Viva, de Terrassa, una visita que va propiciar un primer concert al jardí del Centre Coral Apol·lo, un «animat ball de tarda», un concert a les deu del vespre i, finalment, un «lluït ball de nit», amb l'orquestrina-jazz Principal del Noia.⁴³

FI DE LA SOCIETAT

L'any 1933, el Coro Vell va passar per un tràngol que va afeblir la seva existència, ja bastant fràgil en aquells temps. Un noi de l'equip de futbol de l'entitat, Jaume Jorba i Soler, va fracturar-se el braç dret jugant un partit. Després de diverses complicacions, va haver de ser assistit en la clínica barcelonina del Dr. Soler i Roig i això va suposar una despesa de set mil pessetes que la junta va tenir greus dificultats per poder pagar. Fins i tot, va organitzar-se un partit de futbol per recaptar diners, amb un resultat francament fluix. Les finances de l'entitat van quedar-ne molt malmeses.

Per Nadal de 1935, la societat recreativa va efectuar el seu darrer trasllat, en aquest cas al local del Passeig Verdaguer que ja hem esmentat. Sens dubte, en uns moments de notable precarietat per al Coro Vell, va fer-se un esforç considerable per dur a terme una celebració ben digna, però

42. *El Día de Igualada*, 24-7-1930. Al cap de dos dies, el mateix periòdic dona la crònica de la celebració de la festa afegint-hi que els del Chor Apol·lo anaven acompanyats de la secció coral El Clavell, tots dirigits pel mestre Joaquim Mir. Aquesta crònica sembla fer pensar que el cor d'homes El Clavell era una secció del Centre Coral Apol·lo.

43. Programa a l'ACAN, fons Gabriel Castellà, impresos.

Inauguració del nou local del Passeig (1935) (ACAN. Fotos d'Hipòlit Trullàs)

el concert coral va anar a càrrec del cor de la Cooperativa La Económica, la qual cosa sembla confirmar que el Centre ja no tenia grup de cantaires propi. Les festes van ser amenitzades per la Banda Municipal de Sabadell i van incloure un acte solemne de trasllat de la bandera de l'entitat. La premsa local va completar-ne alguns detalls:

«Des del punt de vista espectacular, cal esmentar la manifestació de socis que, sortint de l'antic estatge del carrer de Santa Caterina, es dirigí a Ca la Ciutat, precedida per la Bandera de la societat i de l'esmentada Banda, que executà algunes composicions com a salutació a les autoritats. Des de la Plaça de la República la comitiva s'adreçà al nou local, on el cor de la Cooperativa La Económica desgranà amb molt d'encert un concert, que fou molt aplaudit pel nombrós públic que omplia el local [...]».⁴⁴

Però vet aquí que, quan feia tot just mig any del trasllat, el Centre Coral Apol·lo va extingir-se tot d'una, atrapat un cop més per les angúnies econòmiques, en unes circumstàncies que no acabem de conèixer. Alguns temors previs existien, sens dubte, ja que en el convit del programa del trasllat de 1935 podem llegir aquests dos paràgrafs tan reveladors, i tan ben escrits:

«[...] Els 106 anys d'existència de la nostra volguda societat ens sembla que fan una vida molt llarga i que aviat podria declinar, i nosaltres volem que visqui i es redreci, que faci via enmig de la vida canviant dels homes, que es succeeixi d'una generació a l'altra i perduri un, dos segles més, com el roure centenari que impassible rep tots els embats de les maltempsades; com la soca milenària d'una pàtria vençuda i humillada, del peu de la qual lluen i rebroten els sentiments racials dels seus fills.

44. *Diari d'Igualada*, 27-12-1935. Es conserven diverses fotografies d'aquest trasllat i de la comitiva, que reproduïm. Pel que fa al cor, ens consta que, almenys el 1930, encara actuava, com ja hem pogut veure.

»Per això, fem nosaltres un suprem esforç de traslladar, de trasplantar el "Coro Vell" a un nou local, a la via més bonica, ampla i alegre d'Igualada, perquè arrelhi ben fonda i trobi saba nova, perquè sigui albirada i ben considerada pels igualadins, i torni a adquirir l'esplendor d'altres temps. No cal dir que la Junta, plena d'optimisme, espera reeixir en tan nobles propòsits».⁴⁵

No va ser així, per dissort. Mig anys després, el *Diari d'Igualada* del 9 de juliol de 1936 va donar molt breument la notícia, tot lamentant-se'n, de la desaparició d'aquesta entitat «centenària».⁴⁶ Immediatament després, i pel que fa a Barcelona, *La Vanguardia* del dia 12 també s'hi va referir amb aquestes paraules: «Ha desaparecido de la vida igualadina, por dificultades económicas, la centenaria entidad Centre Coral Apolo»...

Com es pot comprovar, i contràriament al que s'ha escrit en el sentit que el Coro Vell va morir víctima de la Guerra Civil, el cert és que faltaven uns deu dies escassos perquè es produís l'anomenat Alzamiento Nacional i s'iniciés el conflicte bèl·lic, que s'allargaria gairebé tres anys. Sembla ben bé com si els darrers resistents de la vella societat coral i recreativa haguessin intuït que la nova etapa que començava esborraria per complet aquella antiga Igualada que havia fet possible la seva existència i entraria en un període històric de signe totalment diferent.

45. *Coral Apol·lo. Programa dels solemnisssims actes...*, cit.

46. Simultàniament, va dir-se que el local que li havia servit antigament d'estatge (al carrer de Santa Caterina) havia estat adquirit pel «novell i floreixent Casal Social [...] en el qual funcionarà una secció de les semi-colònies escolars que ha organitzat» (després diria que «l'actual propietari» l'havia cedit gentilment al Casal Social).

A la postguerra, aquest local va acollir circumstancialment el *Cine de Doctrina* dels alumnes de la catequesi parroquial, que habitualment es feia al col·legi de les Escolàpies i que, a partir de 1948, va ubicar-se a l'anomenat Centre Catequístic, situat a l'antiga seu de la Federació Obrera del passeig Verdaguer, 122.

ANNEX

EL CORO VELL I ELS ANARQUISTES,
SEGONS JOAN FERRER I FARRIOL⁴⁷

«Capítulo especial, por pequeño que sea, lo merece la entidad de recreo popularmente denominada «Coro Vell» y cuyo nombre oficial era Centro Coral Apolo. Viejo centro de expansión juvenil, era muy conocido y acreditado en Jespús [= Igualada]. Ya en sus inicios había ofrecido cabida a los anarquistas tejedores, y en 1912 debía aceptar nuevamente contacto con elementos parejos con la presencia de un puñado de anarquistas advenedizos.

»De los viejos compañeros quedaba una supervivencia en la casa con Federico Carbonell [*i Barral, àlies l'hereu Barral*], Cándido Torrents y algunos otros, si bien los jóvenes actuaban por propio impulso.

»Despojados del prejuicio de la seriedad carcamalística, los componentes del «Jóvenes Libres»⁴⁸ congeniaban perfectamente con la muchachada entregada a la vida risueña, aunque observando una conducta moral que sus compañeros de algazara no comprendían, pero que respetaban. Entre bromas y veras, en esa casa de perder bonitamente el tiempo se instauró la «mesa de la ciencia», especie de tribuna de agudezas, oposiciones, connivencias y exposiciones. Las cartas de jugar en este remanso eran desconocidas y la afición a los licores iba perdiendo terreno. Sin discursos ni poses altisonantes, con sana alegría y ejemplaridad de conducta, los jóvenes compañeros iban ganado adeptos, al extremo de

que la impetuosa juventud del «Coro Vell», antes entregada a excesos y a ejercicios inanes, se convirtió en poderosa ayuda de empuje para la organización obrera. Entre los compañeros definidos salidos de la casa se recuerda a Ramón Guitart [*i Romeu*], militante muy estimado «fallecido» en el campo de Vernet de Ariège, y entre los simpatizantes merecedores de estima hay que contar a Jaime Salas, Magín Massana, Amadeo Moncunill, el conocido por José «Marrillo» y Juan Roca.

»La actividad libertaria en el Centro Coral Apolo duró ocho años consecutivos, habiéndose instalado incluso Escuela Moderna en una de sus dependencias; intento que fracasó, pero nunca por oposición de los socios de la casa, los cuales, en mayoría, veían con agrado y simpatía la actuación meritoria y desinteresada de los jóvenes libertarios, hombres de humor y con espíritu de solidaridad, prendas que los trabajadores siempre estiman.

»Cuando con los ojos del recuerdo se contempla al pasado, hemos de detenernos con nostalgia y emoción en la rememoración de aquel centro desaparecido, en el cual tanto habíamos retozado, sembrado y descansado apenas de las luchas callejeras, y del cual buen número de los componentes del movimiento sindical y anarquista hemos sacado compañera con la consiguiente derivación de los hijos».

47. Ferrer va referir-se diverses vegades a l'entitat en els seus articles a la premsa anarquista. El text que reproduïm anava signat amb el pseudònim *J. Coll de Gussem* i va aparèixer sota el títol «La pequeña novela de una vida microscópica» a *Solidaridad Obrera*, 586, París 14-6-1956.

48. Grup anarquista igualadí que va existir entre l'abril de 1914 i el 1919, aproximadament.

ANTONI DALMAU I RIBALTA (Igualada, 1951) és el director de la *Revista d'Igualada*. Ha publicat una vintena llarga de llibres. Darrerament s'ha dedicat sobretot a la recerca historiogràfica al voltant de la violència social, la repressió i l'anarquisme en el tombant de segle XIX-XX i al voltant de la Guerra Civil a l'Anoia.